

Tarihten Geçenler

KIYAMETE KADAR YAŞAR KEMAL'İ OKUMAK

Yalçın Armağan*

Özet

1954 tarihli *İnce Memed* romanının ardından edebiyat alanında geniş bir tanınırlık kazanan Yaşar Kemal, 1960 ve 1970'li yıllarda yoğun ilgi gören "köy romanı" türünün en önemli ismi olarak öne çıkmıştır. Aynı yıllarda Türk edebiyatını temsil eden yazar olarak çok sayıda romanı yabancı dillere çevrilmiş ve ulusal tanınırlığının yanı sıra uluslararası düzeyde de yaygın bir üne kavuşmuştur. Yaşar Kemal'in, temsilcisi olduğu köy romanı 1980'lerde edebiyat kurumunun dönüşüm geçirmesi nedeniyle itibar kaybederken Yaşar Kemal Türkçe edebiyatın en önemli ismi olarak kalmaya devam etmiştir. 1960'lı ve 1970'li yıllarda edebiyat kurumunun eğilimleri nedeniyle yapıtlarının "toplumcu" yanı öne çıkarılan Yaşar Kemal'in, 1980'den sonra ise daha çok uluslararası ününe ve romanlarının estetik kıymetine vurgu yapılmıştır.

Anahtar Terimler

Edebiyat kurumu, köy romanı, estetik özerlik, toplumcu gerçekçilik, estetik kıymet

* Dr., İstanbul Şehir Üniversitesi. armaganyalcin@gmail.com

Yazının Geliş Tarihi: 04/04/2015 Yazının Kabul Tarihi: 22/04/2015

READING YAŞAR KEMAL TILL THE DOOMSDAY

Abstract

Yaşar Kemal who gained a wide reputation after the publication of his novel, *İnce Memed*, in 1954, came forth as the most important name of village novel genre during 1960's and 1970's. As his novel was translated into a variety of languages during these years, besides his national reputation he also gained international recognition. Even though village novel which Yaşar Kemal was a representative of, partly lost its credibility due to the transformation the institution of literature underwent, in 1980's, Yaşar Kemal remained as the most important name of Turkish literature. While the "social" side of his novel was highlighted throughout 1960s and 1970s, it was his international reputation and the aesthetic value of his work that was put forward.

Key Terms

Institution of literature, village novel, autonomy of aesthetics, social realism, value of aesthetics.

Giriş

Yaşar Kemal'le yaptığı bir söyleşiyi Erdal Öz, "[d]ilerim kıyamete kadar okunasın" dileğiyle bitiyordu (Yaşar Kemal, 2008, s. 267). Bu dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilmek mümkün olmasa da Yaşar Kemal, 1950'lerin ortasından geçtiğimiz günlerdeki ölümüne kadar, hep "okunan" bir yazar oldu. 1954'te tefrika edilip 1955'te kitaplaşan *İnce Memed* ile edebiyat alanında tanınırlık kazanan Yaşar Kemal, 1960'ların genel eğilimini yansıtan *Ortadirek*, *Yer Demir Gök Bakır* ve *Ölmez Otu* gibi Türkiye'ye özgü denebilecek "toplumcu gerçekçi" edebiyatın bir alt türü olan "köy romanları"yla yaygın bir üne kavuştu ve 1970'ler boyunca, bu "tür"ün en önemli temsilcisi olarak görüldü. 12 Eylül askeri darbesinin ardından edebiyat kurumu yeniden şekillenirken, 1960'ların ve 1970'lerin Türkiye tipi "toplumcu gerçekçi" edebiyatı ve yazarları, edebiyat alanının dışına savrulurken Yaşar Kemal merkezî bir konumda kalmaya devam etti. Oysa Yaşar Kemal'in yapıtlarının alımlanmasını sağlayan kültürel ortamın dağılmasının, Yaşar Kemal'in yapıtlarına olan ilginin azalmasını da beraberinde getirmesi beklenebilirdi. Ancak yaşanan değişim, Fakir

Baykurt, Bekir Yıldız ya da Hasan Hüseyin gibi 1960'ların ve 1970'lerin geniş bir çevrede tanınırlık kazanmış yazarları ya da şairleri açısından bir talihsizliğe dönüşürken, Yaşar Kemal önemini korumaya devam etti.

Yaşar Kemal'in bu süreçte önemini korumasında, onun yapıtlarının estetik kıymeti, elbette, belirleyici bir etkendi. Ancak Yaşar Kemal'in bu özel durumunu, *yalnızca* onun yapıtlarının estetik kıymetine vurguyla hızlı biçimde geçiştirerek açıklamak yerine, Yaşar Kemal'e edebiyat tarihinin içinden bakarak, onu geniş bir çerçeve içinde yorumlamak yolu da tercih edilebilir. Bu sayede yalnızca estetik kıymeti değil, bu estetik kıymetin nasıl belirlendiğini de tespit etmek olanaklı hale getirilebilir. Böyle bir bakış açısı, yaygın kanının tersine, estetik kategorilerin tarihdışı, kendilerinden menkul değerleri olmadığını görmeye imkân verir. Yaygın kanı, estetik değerlerin metnin özünde saklı olduğu varsayımına dayanıyor gibi görünse de, herhangi bir edebî yapıtın "kendi başına var olan" değil, "yapılmış" bir tarihi vardır. Yaşar Kemal'in yapıtları da bu durumdan ayrı düşünülemez.

Böyle bir bakış açısıyla, bu yazıda, "köy romanı"nın edebiyat alanının dışına itildiği zamanda bile, Yaşar Kemal'in nasıl olup da okunmaya devam edilen bir yazar olduğu sorusuna cevap arayacağım. Bu soruya cevap verebilmek için de, bir yandan edebi bir yapıtı, estetik alanda kalıcı kılanın ne olduğuna, diğer yandan Türkiye'deki edebiyat kurumunun dönüşümlerine değinmem gerekecek. Bunun yanı sıra, Yaşar Kemal'i hem 1950'li yıllarda yazmaya başlayan köy romancılarıyla hem de 1970'lerin edebiyat alanında etkili olan ve "toplumcu edebiyat" denen anlayışın yazarlarıyla karşılaştırmak zorunlu hale gelecek. Ancak bu kısa soluklu yazıda ayrıntılı bir analiz yapmak mümkün olamayacağı için, iddialarımın birtakım genel yargılardan ibaret kalacağını da itiraf etmeliyim. Buna rağmen yazının sonunda, hem bu süreçteki edebiyat kurumuna hem de Yaşar Kemal'e dair bir resim çizmeyi, Yaşar Kemal'in her ne kadar kendine özgü tekil özellikleri, ya da yapıtlardaki estetik kıymetin önemi belirginlik kazansa da, aslında onun ününü yaratanın 1960'lardaki edebiyat

kurumunun bizatihi kendisi olduğu iddiasını temellendirmeyi umut ediyorum. Edebiyat kurumundaki dönüşümü ve bu süreçte Yaşar Kemal'in nasıl bir konumda yer aldığını ele almadan önce, "bir yapıtın estetik alanda yer edinmesini ve dahası bu yerin kalıcı hale gelmesini sağlayan nedir?" sorusuna cevap aramak sonrası için bir başlangıç noktası oluşturacağı için, Yaşar Kemal'in edebiyat tarihindeki yerini yorumlamaya bu sorudan başlamam gerekiyor.

Edebî İtibar

Herhangi bir edebî yapıtın, edebiyat tarihi açısından önemli bir metin haline gelmesinin ya da daha kısa ifadeyle kanonik sayılmasının ölçütünü, çoğu zaman, metne içkin olarak açıklama yolu tutulur. Başka bir deyişle, edebi metinde karşımıza çıkan dilin kullanımı, yani üslup ya da metnin kurgusu, yani yapı gibi yapıtın özünde var olan özelliklerin o metnin estetik kıymetini belirlediği düşünülür. Bu nedenle bir metnin, edebiyat tarihine dahil edilmesi ya da edebiyat kurumu tarafından itibar görmesi, yapıtın bünyesinde barındırdığı estetik kıymetle açıklanır. Oysa hem edebiyat kurumunun hem de kanonun nasıl şekillendiğine bakıldığında, bu inanca sahip çıkmakta temkinli davranmak gerektiğini görmek zor değildir.

Yapıtın kendi başına ya da kendine içkin olarak estetik kıymeti bünyesinde barındırdığı iddiasının teorik temellerini, metne özerklik atfeden yaklaşımda bulmak mümkündür. Edebiyat alanında özellikle Yeni Eleştiri ve Rus Biçimcileri'nin teorik düzeyde temellendirdiği bu anlayışa göre, metin kendi başına bir varlıktır. Öyle ki hem Yeni Eleştirmenler hem de Rus Biçimleri, edebi metni kendi başına işleyen bir tür makine olarak düşünmüş ve bu makinenin işleme kurallarını, yani edebiliği ölçmek için uğraşmışlardır (Eagleton, 2004, s. 16-78). Edebî metnin özerkliği bağlamında, bu yaklaşımın sunduğu önemli bir açılım olsa bile, bir edebî metnin dolaşıma girmesinde, alımlanmasında ve nihai noktada estetik kıymetinin belirlenerek edebiyat tarihi açısından önemli kabul edilmesinde, yani kanonik sayılmasında yalnızca yapıtın kendi

özünde var olduğuna inanılan özellikler değil, o toplumdaki edebiyat kurumunun nitelikleri de belirleyicidir. Örneğin aşağıda daha ayrıntılı ele alınacak 1970'lerin edebiyat kurumuna bakıldığında, edebi metnin kıymetini belirleyen yapıtın özünde var olan nitelik olmadığını açık biçimde görmek mümkündür. 1970'li yıllarda yazmaya başlayan Oğuz Atay, bugün Türk romanının kurucu yazarlarından biri olarak kabul edilmesine rağmen, yaşarken hiçbir kitabının ikinci baskısını görme şansına erişememiştir. Hatta bugün artık hayranlık duymadan neredeyse söz edilmeyen *Tutanamayanlar*, yayımlandığı zaman pek çok olumsuz eleştiriyi karşılaşmış ve Yıldız Ecevit'in (2009) belirttiği gibi, "[i]nsanın aklına her geleni yazmasından bir roman çıkar mı?" sorusu etrafında tartışılmıştır (s. 309-29). Bugün yine Oğuz Atay gibi kurucu kabul edilen bir başka yazar olan Yusuf Atılgan'ın *Anayurt Otel*i yayımlandığında, Selim İleri dönemin edebiyat anlayışını ele verecek biçimde, "1950-1960 kuşağı yazarları böyle romanlara, hikâyelere pek düşkünlü. Sonradan Türkiye'nin çok hızlı siyasal gelişimi, yaşadığımız çok acı olaylar o kuşağı böyle romanlardan, hikâyelerden uzaklaştırdı" der ve ekler "[o]ysa Y. Atılgan, kalkmış otuz yıl önceye dönmüş, Camus taklidi bir roman yazmış. Bir eleştirmenimiz, Rauf Mutluay da *Anayurt Otel*i'ni—bağışlamasını dilerim—hiç utanmaksızın 'yılın romanı' ilan ediyor. Demek ki 1973 Türkiye'sinde en önemli olay, en büyük çıkmaz bireyin (romanda Zebercet'in) cinsel bunalımları!" (İleri, 1992, s. 195-96). Hem Atılgan'ın hem de Oğuz Atay'ın 1970'lerdeki alımlanma biçimi o dönemin edebiyat kurumunda bu tür yazarlara yer olmadığının kanıtıdır. Tıpkı iki yazarın 1980'lerin ortasındaki keşfedilme sürecinin o yılların edebiyat kurumu hakkında bilgi vermesi gibi, *Tutanamayanlar* ve *Anayurt Otel*i'nin yayımlandıkları yıllarda olumsuz eleştirilerle karşılaşması da, o dönemin edebiyat kurumunu anlamaya olanak verir. Eğer bir yapıt yalnızca kendi estetik değeri ile alımlanabilseydi, bu kıymetin yapıt yayımlanır yayımlanmaz fark edilmesi gerekirdi. Oysa edebiyat tarihine bakıldığında, belli bir dönemde öne çıkan ama ardından unutuşa terk edilen ya da belli bir dönemde görmezden gelinen ama yıllar sonra

keşfedilen yazarların sayısı hiç de az değildir. Tüm bu örnekler, bir yazarın “önemli” kabul edilmesinin nedenlerinin yalnızca metinde aranamayacağına açık kanıtlarıdır.

Yaşar Kemal özelinde de durum farklı değildir. Her ne kadar onunla ilgili yazılara topluca bakıldığında, Yaşar Kemal’in eşsiz üslubundan, modern zamanların Homeros’u olarak epiği yeniden canlandırdığından söz edilse de, bu nitelikler *tek başına* Yaşar Kemal’in edebiyat tarihinde kendisine verilen yeri açıklamakta yetersiz kalmaya mahkûmdur. Bu nedenle, Yaşar Kemal’in edebiyat alanındaki konumunu anlamak için, metnin özündeki nitelik dışında, onu farklılaştıran özellikleri ve dönemsel etkileri tartışmaya dahil etmek gerekiyor. Bunu tartışabilmek için de öncelikle Yaşar Kemal açısından belirleyici bir öneme sahip olan “köy romanı”nın¹ Türk edebiyatında seyrine bakılması elzem görülüyor.

Köy Romanının Doğuşu

Yaşar Kemal (2008a) kendisiyle yapılan bir söyleşide, “Türkiye’de ilk köylü asıllı romancı[nın]” (s. 207) kendisi olduğunu dile getirir. Her ne kadar bir açıdan bu sözün doğru olduğunu söylemek mümkün olsa da, Türkiye’de köyü anlatma arzusunun ve bu arzu sonucunda köyü anlatma denemelerinin tarihi, Türkiye modernleşmesinin erken dönemlerine kadar götürülebilir. Türkiye’nin modernleşme sürecinde köylücülük ya da köycülük, Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunun köyde yaşaması nedeniyle en önemli siyasal ve dahası kalkınma meselelerinden biri olmuş,² kendi varlığını siyasete bağımlı biçimde devam ettiren Türkçe edebiyat için de bu mesele, kaçınılmaz olarak önemli bir gündem oluşturmuştur. Hem Osmanlı’nın son döneminde hem de erken Cumhuriyet’te “Anadolu’ya açılmak”, en önemli arzulardan biri olarak kendini açık biçimde hissettirir. Refik Halit Karay’ın *Memleket Hikâyeleri*’nden Faruk Nafiz Çamlıbel’in *Han Duvarları*’na kadar pek çok yapıtta bu arzunun izlerini sürmek mümkün olduğu gibi, erken Cumhuriyet’in köy ve köylüye dair tahayyüllerine dair önemli ipuçları veren Yakup Kadri’nin *Yaban*’ında da siyasal olanın edebî olanla nasıl iç

içe geçtiği görülebilir. Buna rağmen köyü ve köylüyü anlatmak konusundaki bu arzunun tam olarak dindirilemediğini de söylemek mümkündür. Çünkü arzu çok açık biçimde dile getirilse de, köyü ve köylüyü içerden anlatan bir bakışa ulaşılamadığı sezilmekte, yazar köyü ve köylüyü anlatırken “gözlemci” konumundan bir türlü sıyrılamamaktadır. Bu nedenle Mahmut Makal, 1950’de *Bizim Köy’ü* yayımlandığında ilgiyle karşılanması rastlantı değildir. Mahmut Makal, köyde yetişen, köy enstitüsünde eğitim alarak yeniden köye dönen bir yazardır ve bu yüzden de bakışının “içeri”den olmadığına dair dile getirilecek bir iddianın temellendirilmesi nispeten zordur. Buna rağmen Mahmut Makal’ın “köy romanı türü”nde bir nirengi noktası kabul edilen kitabı, eğitilmiş birinin—her ne kadar kökleri köye dayansa da—gözlemci olmaktan bütünüyle kurtulamadığı bir bakışın ürünü olarak görülebilir. Makal, köyde yetişmiş ama Cumhuriyet’in eğitim kurumlarıyla “köylülükten kurtulmuş” bir yazar olarak, köylüyü aydınlatılması gereken bir kitle olarak anlatmaktan tamamen vazgeçmemiştir. Makal’ın ardından, onun takipçisi kabul edilebilecek Köy Enstitülü yazarlarda da, benzer Türkiye tipi “aydınlanmacı” tavır belirginleşecektir. Bu noktada Yaşar Kemal’i Mahmut Makal ve sonrasında özellikle Fakir Baykurt’tan ayıracak en önemli fark, köyü içerden anlatan yazar olarak belirginlik kazanmasıdır. Fethi Naci de (2008), Yaşar Kemal’in bu niteliğini ısrarlı biçimde öne çıkararak, onun köy yaşamını içeriden anlatmasına vurgu yapar: “Bir [sadece] Yaşar Kemal vardır romanımızda köylüleri ‘olduğu gibi’ gösteren; Yaşar Kemal, yaşantısına ve tanıklığına bağlı kalmış, gerçekçilikten sapmamıştır. Bunun içindir ki Türk köylüsünü olduğu gibi tanımak için elimizdeki tek kaynak, Yaşar Kemal’in romanlarıdır” (s. 8). Bu açıdan bakıldığında, Yaşar Kemal’in “köy edebiyatı”nın ilk temsilcisi olduğu söylenemezse de, köyün içeriden anlatılması bağlamında öncü bir konumu olduğunu da teslim etmek gerekir (Yaşar Kemal’in bu niteliğinin, sonrasında, onun köy romanı türünde bir klişeye dönüştüğüne inanılan “öğretmen-imam-ağa” üçgeninin içine hapsolmemesini sağladığı iddia edilebilir).

Yaşar Kemal'in *İnce Memed* ve ardından gelen *Ortadirek* gibi köyü anlatan kitapları, 1960'ların siyasal ortamı ve bu ortamın biçimlendirdiği edebiyat kurumu sayesinde geniş bir yankı bulmuş, sol hareketin kalkınma arzusunu dile getirmesinin bir aracı olarak köyden söz eden edebiyatın yükselişe geçmesi nedeniyle, Yaşar Kemal ve köyden söz eden diğer yazarlar, edebiyat alanında merkezî bir konuma gelmiştir. Bu merkeze taşınma durumunu, köyden söz eden edebiyatın, 1960'ların ortasından itibaren yükselmesinde açık biçimde görmek mümkündür.

Köy Romanının Yükselişi

Türkçe edebiyatta "köy romanı" denen ama sınırları tam olarak çizilemediği için nasıl bir "tür"e işaret ettiği yeterince anlaşılamayan yapıtlar, altın çağını 1960'lı ve 1970'li yıllarda yaşamıştır. Bu türün belli dönemde yaygınlık kazanması, elbette, rastlantı değildir. Her ne kadar bu türün öncü yapıtları 1950'lerde verilmeye başlansa da, 1960'larda toplumsal hareketlilik artarken bu romanlar da makbul kabul edilmeye başlanmıştır. Böyle bir türün varlık alanını genişletebilmesi için, öncelikli olarak köy hayatını anlatmanın bir değer olarak görülmesi gerektiği aşikârdır. Bu nedenle de "bu dönemde köy hayatının kıymetli bulunmasının nedeni nedir?" sorusunu sormak gerekir. Niçin bugün ya da 1980'den sonra köy hayatını anlatmaya itibar edilmezken, bu dönemde köyü anlatan yazarlar ilgi görmektedir? Bu soruyu bu kısa yazıda tüm veçheleri ile açıklamak mümkün olmasa da, kısaca, 1960 ve ardından 1970'lerin edebiyat kurumunun büyük oranda politik saiklerle şekillendiğini ve bu ilginin ardında o yılların sosyalist dünya görüşünün olduğu söylenebilir. Türk solunun kalkınma sorununu önceleyen anlayışında, Türkiye nüfusunun büyük bir kısmının yaşadığı köyün önemli bir yeri vardır. Yaşar Kemal ve köyden söz eden diğer yazarların kitapları da, estetik kıymetlerinden daha önce, bu anlayış nedeniyle ilgi odağı olurlar.³ Yukarıda Oğuz Atay ve Yusuf Atılgan örneğinde görüldüğü gibi, bu dönemde kentli bireyin sorunlarını anlatan romanlar "burjuva" edebiyatının kof ürünleri olarak

edebiyat alanının dışında tutulmak istenir. Zaten Yaşar Kemal, Fakir Baykurt ya da Orhan Kemal gibi öncülerin ardından Bekir Yıldız gibi sonraki kuşağın yazarlarının eğilimi, 1950'lerin modernist yazarlarını⁴ takip etmek değil, köyden söz eden yazarların geleneğini devam ettirmektir. 1960'ların ortasından başlayan ve 1980'e kadar devam eden sürecin belirgin niteliği, politik olanın belirleyiciliğidir. Dolayısıyla da edebiyatın kendi başına kuralları olduğuna, yani edebiyatın özerkliğine bir şekilde işaret eden metinler eleştirilirken, toplumsal sorunlara çözüm bulmaya katkı sağlayan yapıtlar merkezî bir konumda yer alır.

Yaşar Kemal'in bu dönemde yaygın bir üne sahip olmasının nedeni, edebiyat kurumunun beklentilerini şekillendiren kültürel ortam ve onun bu ortamın faillerinden biri olarak öne çıkmasıdır. Bu noktada tüm farklılıklarına rağmen Yaşar Kemal, köyden söz eden Fakir Baykurt, Talip Apaydın ya da Bekir Yıldız gibi diğer yazarlarla birlikte değerlendirildiğinde 1960'lar ve 1970'ler açısından makbul olanı görmek mümkündür. Sonrasında adı geçen yazarlar edebiyat alanında etkisini yitirirken Yaşar Kemal'in önemini korumaya devam etmesi ise, onun dönemin diğer yazarlarından farklılaştığı noktalara bakmayı gerektirir.

Yaşar Kemal'in Ünü

Yaşar Kemal, hem yapıtları hem de kişisel tavrıyla dönemin tipik sayılabilecek beklentilerine cevap verebildiği için, 1960'larda ve 70'lerde önem kazanırken, aynı zamanda bazı noktalarda dönemin yazarlarından farklılaşması nedeniyle de sonrasında önemini korumaya devam eder. Yukarıda belirtildiği gibi, 1960'larda ve 70'lerde edebiyattan öncelikli olarak toplumsal bir fayda sunması beklenmektedir. Bu beklenti yalnızca yazarın yapıtlarının içeriğiyle ilgili değil, kimliği ile de doğrudan ilgilidir. Politik mücadelenin içinde yer almayan bir yazarın, bu dönemde itibar görmesi mümkün değildir. Yaşar Kemal de, yazar olarak ününü yalnızca yapıtlarına değil, bir eylem adamı olarak tanınması ve muhalif kimliğine de borçludur. Yaşar Kemal,

Türkiye İşçi Partisi'nde etkin biçimde görev almakta, partinin propaganda sorumlusu olarak çalışmaktadır. 1969'da partiden ayrıldıktan sonra da, 1974'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kurucu başkanı olacaktır. Bunun yanı sıra *Ant* gibi dönemin önemli dergilerinden ve yayınevlerinden birinin kadrosundadır.⁵ Yaşar Kemal'in politikadaki etkin konumu, bir yandan 1960'larda yazardan bekleneni ele verdiği gibi, onun yalnızca edebiyat çevresiyle sınırlı olmayan tanınırlığının kaynağını görmeye de olanak sağlar. Bu noktada, tıpkı Yaşar Kemal gibi bu yıllarda adı öne çıkan başka bir "köy romancısı" olan Fakir Baykurt'un da Türkiye Öğretmenler Sendikası başkanı olması, tanınırlık açısından nasıl bir toplumsal ağın devrede olduğuna işaret eder.

Yaşar Kemal'in sonrasında önemini koruması noktasında, yerel düzeydeki ününe nazaran daha etkili olan ise uluslararası tanınırlığıdır. Yaşar Kemal, Nâzım Hikmet'ten sonra uluslararası alanda tanınan ilk Türkiyeli yazar olmuş ve uzun yıllar Nobel'i alma beklentisi oluşmuştur. Bu noktada, Yaşar Kemal'in uluslararası alanda tanınmasının, dünya ölçeğindeki uygun bir kültürel iklim sayesinde olduğu söylenebilir. Yaşar Kemal'in yapıtları, 1960'ların başından itibaren yabancı dillere çevrilirken⁶ özellikle Avrupa'da politik eğilimlerin sonucu olarak Batı dışı edebiyatlara ilginin olduğu bir ortam mevcuttur. 1960'larda Latin Amerikalı yazarların "büyülü gerçekçilik"inin keşfedildiği, postkolonyal dönemin ilgileri nedeniyle minör edebiyatın tartışıldığı bir zamanda, Yaşar Kemal'in de uluslararası arenada kendisine yer bulması rastlantı değildir. Üstelik Yaşar Kemal'in köyü, köylüyü anlatan romanları Batı'nın Doğu imgelemi açısından bir kolaylık da sunmaktadır. Benzer biçimde Yaşar Kemal'in Fransızca çevirmeni Güzin Dino ile dostluğu ve eşinin çevirmen olması da, yapıtlarının çevrilme sürecinde etkilidir. Yaşar Kemal'in ulusal ünü, onu Türk edebiyatının temsilcisi olarak sunulmasına imkân verirken, uluslararası ünü de diğer köy romancılarından ayrışmasına neden olmaktadır.

Yaşar Kemal'in 1960 sonrasında kültürel ikliminden kaynaklanan bu niteliklerinin yanı sıra, onun dönemin diğer köy romancılarından içerik ve estetik

kıymet bağlamında ayrıştığı noktalara işaret edilebilir. Yaşar Kemal'in romanlarının diğer köy romanlarından ayrıştığı en belirgin nokta, ağa/devlet-köylü ilişkisinin yanı sıra, insan-doğa ilişkisinin üzerinde durmasıdır. Yaşar Kemal'in *Ortadirek*'ten itibaren insanın doğayla kurduğu ilişkiye özel bir önem atfetmesi, dönemin kalkınmacı projesi açısından öncelikli olmayan bir konuya işaret etmesiyle atipiktir. Özellikle son yapıtlarında yoğun biçimde karşılaşılabilecek insan-doğa ilişkisine odaklanma, onu köy romanının tipik niteliklerinin dışında kalmasına olanak verir. Ancak 1960'ların ve 1970'lerin kültürel ortamında, Yaşar Kemal'in bu niteliğinin öne çıkarıldığını söylemek mümkün değildir. Yaşar Kemal'in farklılığı ancak bunun ayırımına varılabilecek bir ortamda imkânlı hale gelecektir. Dolayısıyla da bu nitelik, Yaşar Kemal'in 1960'lardaki ve 1970'leri ünü açısından değil, sonrası açısından önemlidir. Aşağıda ele alınacağı gibi, köy romanının düşüşe geçtiği 1980'den sonra Yaşar Kemal'in edebiyat alanındaki varlığını korumasında "köy romanı"nın tipik özelliklerinin dışında kalan niteliklerinin öne çıkarılması etkili olacaktır.

Köy Romanının Düşüşü

12 Eylül askeri darbesi, her alanda olduğu gibi, edebiyat kurumunda da köklü bir dönüşüme yol açmış, 1960'lardan beri etkili olan Türkiye'ye özgü sosyalist gerçekçi estetik anlayış, sansür nedeniyle kendini ifade etme olanağından yoksun bırakılırken, edebiyatın merkezi yeniden şekillenmeye başlamıştır. 1960'ların ve 70'lerin "tipik" sayılabilecek Fakir Baykurt gibi romancıları, Bekir Yıldız gibi öykücülerini ya da Hasan Hüseyin Korkmazgil gibi şairlerine, yeniden şekillenen merkezde artık yer verilmezken, İkinci Yeni şairleri ve önceki dönemde "bireyci" ya da "burjuva" kabul edilen Oğuz Atay ya da Yusuf Atılgan gibi yazarlar da keşfedilecektir. 1980'lerden itibaren edebiyat alanının doğrudan politik olandan görünürde sıyrılarak, kendine özerk bir alan inşa etmesine dönük bir çaba dikkat çeker. Edebiyatın özerk bir alan olarak görülmesinin olağan sonucu olarak, artık edebiyatın toplumsal sorunlara doğrudan çözüm üretmesi

beklentisi askıya alınır ve edebiyatın içsel denebilecek meseleleri önem kazanır. Yayıncılığın bir endüstriye dönüşmesine evirilecek sürecin başlangıcında, köy romanlarının yerini kentli insanlara dair anlatılar alacaktır. Hayli kısa biçimde özetlediğim bu kültürel ortamda artık köy romanlarına yer yoktur. Zaten köy romanlarını yazanlar da köyün yerine başka konulara yönelmektedir. Fakir Baykurt yurtdışına gitmek zorunda kalmış ve daha çok göçmen işçilerin sorunlarına değinen romanlar yazmaya başlamıştır. Bekir Yıldız ise *Halkalı Köle* (1980), *Aile Savaşları* (1984) kitaplarıyla boşanma gibi “kentli” sayılabilecek sorunlara odaklanmaktadır (Bekir Yıldız 1972 yılında *Evlilik Şirketi* adıyla bir kitap yayımlamış olsa da, bu kitap o dönemde yoğun bir ilgiyle karşılanmazken andığım bu iki kitabı gündemi belirleyecek niteliğe kavuşmuştur. Bekir Yıldız’ın aynı konuyu ele aldığı kitaplara gösterilen farklı ilgi, dönemlerin genel eğilimi açısından önemli bir ipucu verir).

Yaşar Kemal, yeniden şekillenen edebiyat kurumunda ilgi görmeye devam ederken, bu ilgi artık onun köyü anlatmasından daha önce uluslararası ününe vurguyla ilerliyor görünmektedir.⁷ Yaşar Kemal imgesi, artık politik mücadeledeki yeri, köylünün sorunlarını dile getirmekteki başarısı, ağalık düzenine karşıtlığı üzerinden değil, yapıtlarının estetik değeri ve uluslararası alanda tanınması üzerinden kurulmaktadır. Dolayısıyla artık Yaşar Kemal’in yapıtları, köylüyü kurtarmak için yapılacakları anlamak için bakılacak yer olarak değil, estetik kıymeti nedeniyle öne çıkmaktadır. Fakir Baykurt, Bekir Yıldız ya da Hasan Hüseyin’in yapıtları 1970’lerin güncel sorunlarının içine hapsedilerek gündem dışı bırakılırken, Yaşar Kemal’in üslubu ve romanlarının yapısı, onun Türkçe edebiyattaki önemli yerinin gerekçesine dönüşmektedir. Oysa epiğin modern yazarı, “büyük destancı” olarak etiketlenmesine rağmen henüz yapıtlarındaki estetik kıymeti belirlemeye dönük kapsamlı bir çalışma da yapılmamış, Yaşar Kemal hakkındaki eleştirel çalışmalar büyük oranda övgülerden oluşmasına rağmen, bu övgüye kaynaklık eden estetik ölçütün ne olduğu tam olarak ortaya konmamıştır. Dolayısıyla Yaşar Kemal’in adı etrafında bir hale oluşsa da, bu

halenin yalnızca estetik ölçütlerden kaynaklandığını söylemek zordur. Bu haleyi yaratan büyük oranda 1960'larda ve 1970'lerin edebiyat kurumunun ilgileri açısından şekillenen ünü ve onun uluslararası tanınırlığıdır. 1970'lerden tevarüs edilen ün ve uluslararası tanınırlık Yaşar Kemal'i gündemde tutarken, yazarın imgesi dönemin edebiyat kurumunun makbul değerleri açısından yeniden şekillenmektedir.

Bitirirken

Yazının girişinde dile getirdiğim gibi, bir yazarın edebiyat kurumunda kendine yer açması ya da edebiyat tarihi açısından önemli bir yazar olması, onun yapıtlarının yalnızca estetik kıymetiyle belirlenmez. Toplumsal değerlerle şekillenen edebiyat kurumu, bu tür değerlerle şekillenen tüm kurumlar gibi değişkendir. Bu nedenle de yazarların kıymeti, dönemlere göre her zaman yeniden değerlendirilme sürecine tabi tutulur. Toplumsal değişim anlarında açık biçimde görülebilecek edebiyat kurumunun yeniden şekillenme sürecinde, bazı yazarlar değer kaybederken bazı yazarlar da keşfedilebilir. Ahmet Tanpınar'ın, Bilge Karasu'nun, Leylâ Erbil'in, Sevim Burak'ın ya da İkinci Yeni şairlerinin edebiyat tarihindeki değişen konumuna bakıldığında keşfin yaşandığı durumlar görülebileceği gibi, Beş Hececiler'in ya da Kemal Bilbaşar'ın konumlarına bakıldığında da belli bir dönemde etkili olanların sonrasında edebiyat alanının dışına itildikleri görülebilir. Bu değişimler, yazarların estetik kıymetinden daha önce, dönemin edebiyat kurumu hakkında bilgi verirler. Bir yazarın edebiyat alanındaki yeri, onun yapıtlarının estetik kıymetiyle sınırlı değildir ve pek çok değişkenin devrede olduğu karmaşık bir sürecin sonucudur. Bu karmaşık niteliğinden dolayı bu süreç, tek bir cepheden yapılacak bir analizle değil de, ancak kültürel boyutun kapsamlı biçimde incelendiği bir değerlendirme yoluyla ortaya konabilir.

Yaşar Kemal, Türkçeyi kullanma biçimi, romanlarında kurduğu yapıyla ayırıcı ve kıymetli bir niteliğe sahiptir ama bu nitelik sürecin yalnızca bir boyutudur. Gerçekten de Yaşar Kemal, çocukluğunda halk ozanlarından edindiği deneyimi modern

olana başarıyla taşımış, eşine az rastlanır bir üslup geliştirmiştir. Özellikle *Ortadirek*'ten sonra köyü anlatmasına rağmen, yalnızca köyün sorunlarıyla ilgilenmeyip insan doğa ilişkisine odaklanmayı tercih etmiş ve bu sayede güncele hapsolmayacak bir içerik sunmuştur. Bu nitelikleri, onun bir romancı olarak farklılaşmasını sağlayıp, özellikle 1980'den sonra Yaşar Kemal imgesinin estetik ölçütle sunulmasına imkân verse de, onun Türk edebiyatındaki yerinin dar biçimde ele alınmasına yol açmakta, Yaşar Kemal gibi "köylü" bir yazarın edebiyat alanında kalıcı bir konum elde etmesini sağlayan, aslında, 1960'ların ve 1970'lerin edebiyat kurumu olduğu bilgisinin üstünü örtmektedir. Oysa Yaşar Kemal gibi köyde doğmuş ve eğitim alma şansına sahip olamamış bir yazarın edebiyat dünyasının en etkili figürü haline gelmesini sağlayan, köylüyü ya da sınıf sorununu önceleyen bir ortamın varlığıdır. Bugünün dünyasında köyden gelen bir yazarın edebiyat alanında kendine yer bulmasının neredeyse imkânsız hale gelmesi, Yaşar Kemal'in nasıl bir kültürel ortamda öne çıkabildiğini görmeye olanak verir. Dolayısıyla Yaşar Kemal, yapıtlarındaki estetik değer bir yana, 1960'ların ve 1970'lerin kültürel ortamının ve edebiyat kurumunun sonrasına bıraktığı miras olarak da görülebilir.

Kaynaklar

Çiftlikçi, Ramazan. (1997). *Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eagleton, Terry. (2004). *Edebiyat Kuramı: Bir Giriş*. Çev. Tuncay Birkan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Naci, Fethi. (2008) "Yaşar Kemal ve Türk İnsanı". *Yaşar Kemal'in Romancılığı* içinde (s.7-10). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

- Ecevit, Yıldız. (2009) "Aklına Geleni Yazmış Bu Romancı". *Ben Burdayım...* içinde (s.309-29). İstanbul: İletişim Yayınları.
- İleri, Selim. (1992). "Bir Roman-Bir Eleştirmen". *Yusuf Atılgan'a Armağan* içinde (s.195-99). Haz. Turan Yüksel ve diğer. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kabacalı, Alpay. (1992). *Çağımızın Büyük Romancısı: Yaşar Kemal*. İstanbul: TÜYAP.
- Karaömerlioğlu, Asım. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kaplan, Ramazan. (1997). *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özata Dirlikyapan, Jale. (2011). *Kabuğunu Kıran Hikâye: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Yaşar Kemal. (2008a). "Edebiyat ve Teknoloji Üstüne". Söyleşiyi yapan: Nicholas Cananoy. *Ağacın Çürüğü* içinde (s.207-20). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yaşar Kemal. (2008b). "Yaşar Kemal'in Yaratıcılığının Kaynakları Üzerine Söyleşi". Söyleşiyi yapan: Erdal Öz. *Ağacın Çürüğü* içinde (s.232-65). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

¹ Köy romanını ele alan bir çalışma için bkz. Ramazan Kaplan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Ankara: Akçağ Yayınları, 1997.

² Türkiye'de köycülüğün ayrıntılı bir analizi için bkz. Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.

³ Köy romanına dair ayrıntılı bir çalışmada yalnızca bu yazarlara değil, başta Orhan Kemal olmak üzere çok daha fazla yazara değinmek gerekiyor. Ancak yazının kapsamı nedeniyle Yaşar Kemal'i, Fakir Baykurt ve Bekir Yıldız'la birlikte anmakla yetinmek zorundayım. Fakir Baykurt, enstitülü köy romancılarının bu dönemdeki en önemli temsilcisi gibi görünürken, Bekir Yıldız da 60'larda yazmaya başlayan genç kuşağı temsil ediyor ve ikisi de bu dönemin en ünlü isimleri.

⁴ Bu yazıda 1960'dan önceki edebiyat kurumunun üzerinde durmak mümkün olmadı. Ancak, kısaca, 1950'lerin ortasından itibaren İkinci Yeni ve 1950 Kuşağı öykücülerinin dilin kendisine dönük modernist bir edebiyat anlayışına bağlı kaldıkları ve dirençle karşılandıkları söylenebilir. İkinci Yeni ve ona gösterilen direnç için bkz. Yalçın Armağan, *İmkânsız Özerklik: Türk Şiirinde Modernizm*, İstanbul: İletişim

Yayınları, 2011. 1950 Kuşağı öykücüleri için bkz. Jale Özata Dirlikyapan, *Kabuğunu Kıran Hikâye: Türk Öykücülüğünde 1950 Kuşağı*, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

⁵ Hayatı boyunca muhalif kimliği nedeniyle yolu pek çok kere yolu mahkemeye düşmek zorunda kalan Yaşar Kemal, Ant Yayınevi'nin yayımlandığı kitaplar nedeniyle eşi Tilda ile birlikte yargılanmıştır.

⁶ Yaşar Kemal'in başka dillere çevrilen kitaplarına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Ramazan Çiftlikçi, *Yaşar Kemal: Yazar, Eser, Üslup*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.

⁷ Bunun en açık görüldüğü örneklerden biri, 1992 yılında Yaşar Kemal'in TÜYAP Onur Yazarı olması vesilesiyle hazırlanan kitaptır. Yaşar Kemal'in edebiyat hayatını özetlemek amacıyla hazırlanan bu kitapta yer verilen değerlendirmelerin büyük çoğunluğu Avrupa'da yayımlanan yazılardan seçilmiştir. Alpay Kabacalı, *Çağımızın Büyük Romancısı: Yaşar Kemal*, İstanbul: TÜYAP, 1992.